

هویت، گرانیگاه و رسالت دوره‌های تحصیلی
آموزش و پرورش

مبتنی بر پژوهش در اسناد تحولی، منابع علمی و دیدگاه‌های
صاحب نظران تعلیم و تربیت

سازمان مدارس الگویی صالح

عنوان: هویت، گرانیگاه و رسالت دوره‌های تحصیلی آموزش و پرورش، مبتنی بر پژوهش در اسناد

تحولی، منابع علمی و دیدگاه‌های صاحب نظران تعلیم و تربیت

سرپرست پدیدآورندگان: حجت الاسلام والمسلمین احسان رضائی

پدیدآورندگان: دکتر محمود معافی، دکتر حسین حیدرزاده بنام، دکتر سید امیر رون و دکتر

شهاب الدین عالمی

گرافیک و صفحه آرایی: مصطفی بهمن آبادی

مدیر ساماندهی منابع: سیما صدیق

مشخصات ظاهری: ۳۲۰ صفحه

موضوع: تربیت - برنامه درسی و تربیتی - هویت - گرانیگاه و رسالت - الگوی تربیت کوثری -

مدارس الگوی صالح

مشخصات نشر: تهران: انتشارات مؤسسه علمی و آموزشی رزمندگان اسلام، ۱۴۰۴

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به سازمان مدارس الگوی صالح است و هرگونه استفاده بدون ذکر منبع، و نسخه برداری بدون مجوز کتبی از ناشر، ممنوع و از طریق مراجع قانونی قابل پیگیری است.

تقدیر و تشکر

کتاب حاضر برگرفته از پژوهشی است با عنوان "شناسایی گرانگاہ و اولویت ساحت‌ها، عناصر، عرصه‌ها و حوزه‌های تربیت، مصرّح در اسناد تحولی و احصاء دلالت‌های اهمّ چرخش‌های ده‌گانه تحولی تربیت در هریک از دوره‌های چهارگانه تحصیلی آموزش و پرورش"، که در سال ۱۴۰۱ و با حمایت مالی و معنوی سازمان مدارس الگوی صالح به رشته تحریر درآمده است. در نوشتن محتوای این کتاب از روش تحقیق مطالعات کتابخانه‌ای و نظرسنجی میدانی و تحلیل مضامین و راهکارهای تربیتی به منظور پیاده‌سازی چرخش‌های تحولی ده‌گانه استفاده شده است. در نظرسنجی میدانی، از نظرات بیش از پنجاه نفر از صاحب‌نظران دانشگاهی، حوزه علمیه و کارشناسان تعلیم و تربیت و برنامه‌ریزی درسی استفاده شده است.

مؤلفان بر خود لازم می‌دانند از حمایت‌ها و رهنمودهای علمی جناب حجت‌الاسلام دکتر علی ذوعلم، رئیس محترم کارگروه طراحی و تدوین برنامه درسی و تربیتی تراز انقلاب اسلامی و عضو محترم شورای عالی سیاست‌گذاری سازمان مدارس الگوی صالح، همچنین آقای دکتر مرتضی فاطمی نژاد، قائم‌مقام محترم سازمان مدارس الگوی صالح، که با راهنمایی‌ها و حمایت‌های خود، موجبات انجام تحقیق فوق‌الذکر و نیز تألیف این کتاب را فراهم کردند، سپاس و قدردانی خود را اعلام نمایند.

گروه مؤلفان

فهرست مطالب

مقدمه

۱۴

بخش اول: کلیات و چارچوب

۱۵

فصل اول: اهداف، سؤالات و روش پژوهش

۱۶

۱-۱- اهداف پژوهش

۱۶

۱-۲- سؤال‌های پژوهش

۱۶

۱-۳- روش پژوهش

۱۷

۱-۴- جامعه آماری، روش نمونه‌گیری و ابزار پژوهش

۱۷

۱-۵- ابزار گردآوری اطلاعات

۱۸

۱-۶- ضرورت پژوهش در زمینه هویت، گرانیگاه و رسالت دوره‌های تحصیلی و اولویت‌بخشی به سایر مؤلفه‌ها

۱۸

۱-۷- خلاصه و جمع‌بندی فصل اول

۲۰

فصل دوم: تعاریف مفاهیم نظری و عملیاتی پژوهش

۲۱

۲-۱- تعریف نظری هویت، گرانیگاه و رسالت در دوره‌های تحصیلی

۲۱

۲-۲- منظور از شایستگی‌های اساسی یا گرانیگاه چیست؟

۲۲

۲-۳- چرا کسب شایستگی‌های اساسی گامی مهم در برنامه‌ریزی درسی و تربیتی است؟

۲۳

۲-۴- منظور از رسالت تربیتی دوره‌های تحصیلی چیست؟

۲۵

۲-۵- تعاریف ساحت‌های تربیتی شش‌گانه و اهداف آن‌ها

۲۵

۲-۶- تعریف هدف‌گذاری برنامه‌های درسی و تربیتی با توجه به عناصر تربیتی پنج‌گانه

۳۰

۲-۷- تعاریف عرصه‌ها و ارتباطات چهارگانه

۳۳

۲-۸- تعاریف حوزه‌های تربیت و یادگیری یازده‌گانه

۳۴

۲-۹- تعاریف چرخش‌های ده‌گانه تحول‌آفرین تربیت

۳۷

۲-۱۰- خلاصه و جمع‌بندی فصل دوم

۳۸

جمع‌بندی بخش اول

۴۰

بخش دوم: مفهوم‌شناسی تعلیم و تربیت از منظر متفکران انقلاب اسلامی و اسناد تحولی

۴۳

فصل سوم: مفهوم تعلیم و تربیت از منظر امام خمینی ره

۴۴

خلاصه و جمع‌بندی فصل سوم

۴۹

فصل چهارم: تعلیم و تربیت از منظر مقام معظم رهبری حفظه الله

۵۱

۵۴	۴-۱- اهداف تعلیم و تربیت اسلامی
۵۷	۴-۲- نهادهای مؤثر در تعلیم و تربیت
۵۹	۴-۳- پیام‌های تربیتی مقام معظم رهبری رحمته الله علیه برگرفته در بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی
۶۱	۴-۴- دلالت‌های تربیتی باتوجه به رهنمودهای بیانیه گام دوم انقلاب اسلامی
۶۷	۴-۵- تمدن، تمدن اسلامی تمدن نوین اسلامی و سبک زندگی اسلامی - ایرانی
۷۱	۴-۶- سیاستهای کلی ایجاد تحول در نظام آموزش و پرورش، ابلاغیه مقام معظم رهبری رحمته الله علیه
۷۲	۴-۷- خلاصه و جمع‌بندی فصل چهارم
۷۳	فصل پنجم: مفهوم تعلیم و تربیت از منظر سایر متفکران انقلاب اسلامی و اسناد تحولی
۷۳	۵-۱- تعلیم و تربیت تربیت از منظر استاد شهید مطهری رحمته الله علیه
۷۴	۵-۲- جمع‌بندی نظرات شهید مطهری رحمته الله علیه در مورد تعلیم و تربیت
۷۵	۵-۳- تعلیم و تربیت از منظر شهید بهشتی رحمته الله علیه
۷۶	۵-۴- مفهوم تربیت در سند مبانی نظری تحول بنیادین در نظام تعلیم و تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران
۷۸	۵-۵- مفهوم تربیت در سند برنامه درسی ملی
۷۸	۵-۶- خلاصه و جمع‌بندی فصل پنجم
۷۸	جمع‌بندی بخش دوم
۷۹	بخش سوم: مفهوم‌شناسی هویت
۸۰	فصل ششم: مفهوم‌شناسی هویت
۸۲	۶-۱- انواع هویت
۸۵	۶-۲- چگونگی شکل‌گیری هویت ملی (اسلامی، ایرانی و انقلابی)
۸۶	۶-۳- خلاصه و جمع‌بندی فصل ششم
۸۶	فصل هفتم: هویت از دیدگاه متفکران انقلاب اسلامی و اسناد تحولی
۸۷	۷-۱- هویت از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه
۸۸	۷-۲- هویت از دیدگاه مقام معظم رهبری رحمته الله علیه
۹۴	۷-۳- ارکان هویت ملی از دیدگاه امام خمینی رحمته الله علیه و مقام معظم رهبری رحمته الله علیه و مؤلفه‌های آن
۹۶	۷-۴- هویت از دیدگاه شهید مطهری رحمته الله علیه
۱۰۵	۷-۵- هویت از دیدگاه شهید بهشتی رحمته الله علیه
۱۱۱	۷-۶- جمع‌بندی نظرات شهید بهشتی رحمته الله علیه درباره هویت

۱۱۴	۷-۶- مفهوم هویت از دیدگاه سند مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش
۱۱۴	۷-۷- خلاصه و جمع بندی فصل هفتم
۱۱۵	فصل هشتم: هویت و شایستگی از منظر پژوهش های انجام شده
۱۱۸	۸-۱- پژوهش های داخل در خصوص هویت ایرانیان
۱۲۹	۸-۲- نماگرهای هویت انقلابی در نقشه مهندسی فرهنگی
۱۳۰	۸-۳- پژوهش های انجام شده در زمینه شایستگی های برنامه درسی و تربیتی در کشورهای خارج
۱۳۳	۸-۴- ضرورت توجه به پرورش هویت ایرانی، اسلامی و انقلابی در برنامه های درسی
۱۳۹	۸-۵- خلاصه و فصل بندی فصل هشتم
۱۳۹	خلاصه و جمع بندی بخش سوم
۱۴۵	بخش چهارم: مفهوم شناسی عناصر هدف گذاری تربیتی
۱۴۶	فصل نهم: مفهوم تعقل
۱۴۸	۹-۱- تعقل در قرآن کریم
۱۵۰	۹-۲- انواع و اقسام تعقل و فواید آن ها در کلام امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام
۱۵۱	۹-۲-۱- کارکردهای تعقل از منظر امیرالمؤمنین امام علی علیه السلام
۱۵۵	۹-۳- ضرورت آموزش خردورزی از منظر مقام معظم رهبری حفظه الله
۱۵۵	۹-۴- معنای تعقل در منابع غربی
۱۵۶	۹-۴-۱- انواع تفکر و اندیشه ورزی از منظر اندیشمندان غربی
۱۵۷	۹-۴-۲- مراحل رشد تفکر از نظر ژان پیاژه
۱۵۸	۹-۵- چگونگی رشد تفکر کودکان
۱۵۹	۹-۶- خلاصه و جمع بندی فصل نهم
۱۶۳	فصل دهم: مفهوم ایمان
۱۶۷	۱۰-۱- ایمان چیست؟
۱۶۸	۱۰-۲- درجات ایمان
۱۶۹	۱۰-۳- رشد تربیت ایمانی از منظر امام رضا علیه السلام
۱۷۰	۱۰-۴- رشد تکوینی و طبیعی باور دینی در کودکان از منظر صاحب نظران غربی
۱۷۰	۱۰-۴-۱- نظر پیاژه در مورد رشد باورهای دینی
۱۷۱	۱۰-۴-۲- نظر جیمز فاولر در مورد رشد مراحل باور دینی

- ۱۷۳ ۴-۱۰-۳- نظریه هارمز درمورد مراحل رشد ایمان
- ۱۷۴ ۴-۱۰-۴- نظریه دیوید گلدمن در مورد رشد باورهای دینی در کودکان و نوجوانان
- ۱۷۵ ۴-۱۰-۵- نظریه دیوید الکايند در مورد رشد باور دینی
- ۱۷۷ ۵-۱۰-۱- ارزیابی انتقادی از نظریات رشد باور دینی و ایمانی
- ۱۷۸ ۶-۱۰-۱- نقد و بررسی نظریه تأخیرانداختن آموزش های دینی به کودکان تا زمان دستیابی به تفکر انتزاعی
- ۱۷۹ ۷-۱۰-۱- چرا تأخیر در آموزش های دینی به دلیل اینکه کودکان هنوز به مرحله تفکر انتزاعی نرسیده اند جایز نیست؟
- ۱۸۰ ۸-۱۰-۱- تأثیرپذیری نظریات دانشمندان غربی از مبانی دین شناختی و آموزه های مسیحیت
- ۱۸۰ ۹-۱۰-۱- محدودیت های رویکرد شناختی در تعیین مراحل رشد دینی
- ۱۸۰ ۱۰-۱۰-۱- چگونگی پرورش ایمان در کودکان
- ۱۸۵ ۱۱-۱۰-۱- خلاصه جمع بندی فصل دهم
- ۱۸۶ فصل یازدهم: مفهوم علم و عمل
- ۱۸۷ ۱-۱۱-۱- علم چیست و تقسیمات آن کدام اند؟
- ۱۸۷ ۲-۱۱-۱- تقسیمات علوم انسانی (غیرتجربی)
- ۱۸۹ ۳-۱۱-۱- تقسیمات علوم تجربی
- ۱۹۱ ۴-۱۱-۱- عمل چیست؟
- ۱۹۴ ۵-۱۱-۱- گستردگی دایره عمل
- ۱۹۶ ۶-۱۱-۱- ویژگی های عمل صالح
- ۱۹۷ ۷-۱۱-۱- خلاصه و جمع بندی فصل یازدهم
- ۱۹۹ فصل دوازدهم: مفهوم اخلاق
- ۱۹۹ ۱-۱۲-۱- اخلاق چیست؟
- ۲۰۰ ۲-۱۲-۱- هدف علم اخلاق و مقصود از تربیت اخلاقی چیست؟
- ۲۰۱ ۳-۱۲-۱- مبانی اخلاق اسلامی از منظر امام خمینی علیه السلام
- ۲۰۳ ۴-۱۲-۱- دیدگاه های مختلف در مورد علم اخلاق
- ۲۰۷ ۵-۱۲-۱- شاخه های علم اخلاق
- ۲۰۷ ۶-۱۲-۱- رویکردها و روش ها در تربیت اخلاقی کودکان و نوجوانان
- ۲۰۷ الف: راه و روش انبیا
- ۲۰۹ ب: روش اخلاقی فیلسوفان و حکما

۲۱۰	ج: روش اخلاقی صاحب نظران دانشگاهی
۲۱۱	۷-۱۲- اخلاق علمی (اخلاق پژوهش) چیست؟
۲۱۲	۸-۱۲- اخلاق زیست محیطی چیست؟
۲۱۳	۹-۱۲- دیدگاه‌های جهانی در خصوص اخلاق زیست محیطی
۲۱۳	۱۰-۱۲- نظریه متفکران اسلامی در مورد اخلاق در طبیعت
۲۱۴	۱۱-۱۲- نظریه اخلاق زیست محیطی گایا
۲۱۵	۱۲-۱۲- ضرورت توجه به اخلاق زیست محیطی
۲۱۶	۱۳-۱۲- فعالیت‌های تربیتی برای تحقق هدف‌های تربیت اخلاق زیست محیطی
۲۱۷	۱۴-۱۲- اخلاق حرفه‌ای چیست؟
۲۱۸	۱۵-۱۲- اخلاق هنری چیست؟
۲۱۹	۱۶-۱۲- روش‌های تربیت اخلاق هنری
۲۱۹	۱۷-۱۲- خلاصه و جمع‌بندی فصل دوازدهم
۲۲۵	جمع‌بندی بخش چهارم
۲۵۵	بخش پنجم: گرانیگاه، هویت و رسالت دوره‌های تحصیلی و اهم چرخش‌های تحول‌آفرین
۲۵۶	فصل سیزدهم: گرانیگاه، هویت و رسالت دوره‌های تحصیلی
۲۵۶	۱-۱۳- تبیین گرانیگاه، هویت و رسالت دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۲۵۶	الف: دوره اول ابتدایی
۲۵۶	ب: دوره دوم ابتدایی
۲۵۷	ج: دوره اول متوسطه
۲۵۷	د: دوره دوم متوسطه
۲۵۷	۲-۱۳- هویت دوره‌های تحصیلی
۲۵۸	۳-۱۳- رسالت دوره‌های تحصیلی
۲۵۹	۴-۱۳- خلاصه و جمع‌بندی فصل سیزدهم
۲۶۰	فصل چهاردهم: اهم چرخش‌های تحول‌آفرین سند مبانی نظری تحول بنیادین آموزش و پرورش
۲۶۰	۱-۱۴- تبیین چرخش‌های تحولی ده‌گانه در نظام تربیت و دلالت‌های آن
۲۶۱	۲-۱۴- چرخش‌های تحولی و نمونه‌هایی از راهکارهای تربیتی
۲۷۹	۳-۱۴- خلاصه و جمع‌بندی فصل چهاردهم

۲۸۱	جمع‌بندی بخش پنجم
۲۸۳	بخش ششم: جمع‌بندی یافته‌های حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران فصل پانزدهم: اولویت‌گذاری
۲۸۴	مؤلفه‌های منابع هدف‌گذاری
۲۸۴	۱-۱۵- ارائه یافته‌های حاصل از مصاحبه با صاحب‌نظران در خصوص یافته‌های تحقیق
۲۸۶	الف: دوره اول ابتدایی
۲۸۸	ب: دوره دوم ابتدایی
۲۹۰	ج: دوره اول متوسطه
۲۹۲	د: دوره دوم متوسطه
۲۹۲	۲-۱۵- اولویت ساحت‌های شش‌گانه تربیتی در دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۲۹۲	الف: دوره اول ابتدایی
۲۹۳	ب: دوره دوم ابتدایی
۲۹۳	ج: دوره اول متوسطه
۲۹۴	د: دوره دوم متوسطه
۲۹۴	۳-۱۵- اولویت عناصر هدف‌گذاری تربیتی پنج‌گانه در دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۲۹۴	الف: دوره اول ابتدایی
۲۹۵	ب: دوره دوم ابتدایی
۲۹۵	ج: دوره اول متوسطه
۲۹۶	د: دوره دوم متوسطه
۲۹۶	۴-۱۵- اولویت عرصه‌های ارتباطی چهارگانه هدف‌گذاری در دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۲۹۶	الف: دوره اول ابتدایی
۲۹۷	ب: دوره دوم ابتدایی
۲۹۷	ج: دوره اول متوسطه
۲۹۸	د: دوره دوم متوسطه
۲۹۸	۵-۱۵- اولویت حوزه‌های تربیت و یادگیری یازده‌گانه در دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۲۹۹	الف: دوره اول ابتدایی
۳۰۰	ب: دوره دوم ابتدایی
۳۰۱	ج: دوره اول متوسطه

۳۰۲	د: دوره دوم متوسطه
۳۰۷	۶-۱۵- خلاصه و جمع بندی فصل پانزدهم
۳۰۷	فصل شانزدهم: دلالت‌های تربیتی پیاده‌سازی چرخش‌های تحولی ده‌گانه در دوره‌های تحصیلی چهارگانه
۳۱۰	الف: دوره اول ابتدایی
۳۱۲	ب: دوره دوم ابتدایی
۳۱۵	ج: دوره اول متوسطه
۳۱۷	د: دوره دوم متوسطه
۳۱۷	۱-۱۶- خلاصه و جمع بندی فصل شانزدهم
۳۱۸	الف: دوره اول ابتدایی
۳۲۰	ب: دوره دوم ابتدایی
۳۲۳	ج: دوره اول متوسطه
۳۲۵	د: دوره دوم متوسطه
۳۲۶	جمع‌بندی بخش ششم
۳۲۶	فهرست منابع

مقدمه

مقدمه

آموزش و پرورش یکی از مهم‌ترین نهادهای فرهنگی اجتماعی در کشور ماست که نقش اساسی در حفظ و پیشرفت دستاوردهای انقلاب اسلامی و تحقق آرمان‌های آن را بر عهده دارد. آینده فرهنگی، تربیتی، اجتماعی، اقتصادی، سیاسی، علمی و فناوری کشور ما و شکل‌گیری فرایند خودسازی و جامعه‌پردازی متربیان و نقش آن‌ها در تمدن‌سازی را آموزش و پرورش رقم می‌زند. تأکیدهای مکرر امام راحل "قدس سره الشریف" و مقام معظم رهبری "مدظله العالی" مبنی بر ضرورت تحول بنیادین در آموزش و پرورش، حاکی از اهمیت این امر است. تحقق سیاست‌های کلی ابلاغی و اجرای اسناد تحول بنیادین آموزش و پرورش و سند برنامه درسی ملی در صورتی می‌تواند عینیّت یابد که برنامه‌های درسی و تربیتی دوره‌های تحصیلی، با استفاده از نتایج تحقیقات موردنیاز و معتبر علمی و بر اساس نظرخواهی میدانی از افراد صاحب نظر طراحی و تدوین شود.

در عموم کشورهای جهان هدف از طراحی برنامه‌های درسی تحقق بخشیدن به یک رشته از شایستگی‌های کلیدی است که مرکز ثقل یا گرانگاه آن‌ها در همین برنامه‌های درسی، در دوره‌های مختلف تحصیلی، مندرج است. رسالت کلی دوره‌های تحصیلی و اهداف حوزه‌های مختلف درسی نیز، متأثر از این گرانگاه‌ها و یا شایستگی‌های کلیدی است.

باتوجه به تنوع فلسفه‌های تربیتی در جهان، تفاوت در نیازهای فردی و اجتماعی، وضعیت اجتماعی، سیاسی، فرهنگی، علمی و فرهنگی، نوع شایستگی‌ها و انتظارات یادگیری در هر کشور فرق می‌کند ولی به طور کلی کسب شایستگی‌های مورد نظر به جامعه‌پذیری فرد و برخورداری از یک زندگی موفق اجتماعی کمک می‌کند.

هرچند که هدف از تأسیس دوره‌های تحصیلی چهارگانه پیش دبستان، دبستان، متوسطه اول و متوسطه دوم، دستیابی به حد لازمی از فرزاندگی و مراتب تربیت است؛ اما باتوجه به اینکه دانش‌آموزان در هر دوره تحصیلی، متناسب با ویژگی‌های سنی خود، در مرحله خاصی از تحولات رشدی به سر می‌برند، لازم است نخست هویت تحصیلی هر دوره، شایستگی‌های تربیتی موردنیاز و رسالت هر دوره تحصیلی (جهت‌گیری‌های تربیتی) از دیدگاه افراد صاحب نظر مشخص گردد تا بر اساس آن برنامه‌ریزی‌های لازم صورت گیرد.